

Zinkevych V. Analysis of vital functions of educational systems in the context of civilizational development of the planetary world.

The article analyzes the dependence of the educational phenomenon on the type of civilization, in which space the life of the world community takes place, which is based on the interaction of social institutions of the market, science and education, on the surface which «proceeds» by the division of social labor, which generates a concrete form of educational social system already in dependence on the social division of labor in the specific socio-economic conditions.

Key words: education, industrial civilization, social institution, social system, social division of labor, life cycle, origin, formation, maturity, decay.

Гальченко М.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ВИКЛИК ПОСТМОДЕРНІЗМУ: ВІД ДЕКОНСТРУКЦІЇ ДО «НОВОГО МИСЛЕННЯ»

У статті досліджується проблема сучасного мислення, представленого філософією постмодернізму, одним із важливих методів якої є деконструкція. Деконструктивний аналіз дає можливість створити уявлення про сучасне суспільство, людину та їх модифікації. Згідно антиперсоналістичній тенденції людина постає «фрагментарною», продуктом різноманітних ідеологій та практик. Для філософів-постмодерністів істинне мислення – це кожного разу нове мислення, це глибинні структури свідомості і мови.

Ключові слова: філософія, мислення, постмодернізм, деконструкція, суб'єктивність, плюралізм, дискурс.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Пошуки нових форм розуміння і освоєння світу життя людей, який все більш ускладнюється, зосереджує увагу філософії на активізації подальших досліджень проблеми мислення. Воно з часу виникнення філософії і науки завжди було конструктивним способом вирішення всіх проблем, які поставали перед суспільством в процесі його розвитку. Разом з тим можна констатувати, що з появою технологій, насамперед інформаційних, мислення почало втрачати свій авторитет, оскільки істину вже не потрібно знаходити в процесі тривалих роздумів. Її транслюють в різних варіантах і в доступній формі всіма засобами, якими володіють засоби масової інформації. Якщо в попередні епохи «бути» означало мислити і пізнавати, то сьогодні «бути» означає «бути в Інтернеті».

Проте мислення залишається тим єдиним інтелектуальним, творчим інструментом, який активно використовувався в сучасному науковому пізнанні і філософії. В цій ситуації особливий інтерес представляють практики постмодерністського мислення, які відкривають можливість іншого розуміння соціокультурної ситуації в минулому і сьогоденні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми філософії постмодернізму, розроблені в кінці ХХ ст. французькими мислителями М. Фуко, Ж. Деррідою, Ж. Бодрійаром, Ж. Дельозом та іншими, знайшли подальший розвиток в роботах західних мислителів, особливо англійських і американських. У вітчизняній філософії аналіз постмодерністської проблематики здійснювали С. Куцелал, В. Загороднюк, В. Кремень, Г. Ковадло, С. Пролеєв, І. Горюнов, Т. Гайдай та ряд інших. Їх публікації формують в основному загальне уявлення про культуру постмодернізму в цілому і його філософії зокрема.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Враховуючи, що філософія постмодернізму демонструє оригінальні способи і методи вирішення соціальних та культурних проблем, важливо виявити основні параметри постмодерністського мислення.

Мета статті. Наукові доробки багатьох авторів унеобходнюють важливість вивчити методологічні принципи філософії постмодернізму, які сформували нову культуру мислення. Вона в процесі своєї когнітивної діяльності створює нову соціально-культурну та інтелектуальну діяльність, яка потребує висвітлення.

Вклад основного матеріалу. Виявлення сутності постмодернізму дозволяє глибше зрозуміти процеси, що відбуваються в соціальній, художньо-культурній, науково-пізнавальній реальності. Для цього постмодерна філософія запропонувала ряд стратегій виходу з цієї ситуації. Зокрема це витлумачення людини «як бажаної машини» (Ж. Дельоз), «деконструктивізм» Ж. Дерріди, «антропоморфізм» П. Козловські, «плюралізація раціональності» Ю. Крістевої, «дражливий суб'єкт» С. Жижека та ряд інших.

Головна характеристика епохи Постмодерну – її суб'єктивність (суб'єктивізм). З цієї точки зору філософи-постмодерністи є новітніми лідерами в боротьбі з об'єктивністю (об'єктивністю) шляхом побудови суб'єктивних (суб'єктивістських) теорій істини. З позицій загальнонаукового підходу епохи Постмодерну (епоха «пост») з її орієнтацією на суб'єктивність, індивідуалізм, некласичний ланцюжок «знання – реальність» трансформується в постнекласичне коло «реальне знання» і його «людський потенціал в реальності». Це означає «потенцію суб'єктивного», або, з точки зору Г. Ковадло,

«суб'єктивний досвід» [6, 62]. Із ідеї того, що наше «Я» нам наперед не задане, є тільки один практичний наслідок: ми маємо творити себе як «витвір мистецтва» (М. Фуко). Ця обставина впливає зі свободи людини, яка передбачає самостійне встановлення над собою відносин «домінування, приборкання», а також «владу і стримування». Не можна раз і назавжди конституювати своє «Я», свій життєвий шлях, свою особистість, адже впродовж життя це приходиться робити кожній людині незліченну кількість разів. Разом з тим це не означає «конституювання життя повністю довільно». Самореалізація, самоздійснення впродовж життя відбувається в просторі «культурних диспозицій та культурних умов, які змінюються з плином часу, але не зникають повністю» [6, 62]. Мова йде насамперед про культурні традиції, універсальні цінності, релігійні настанови, перевірені часом тощо.

Основні контури постмодерністського проекту мислення полягають у тотальній критиці класичного раціоналізму та його основ – об'єктивізму, фундаменталізму, істинності, і переході до парадигми мислення, заснованої на релятивізмі, суб'єктивізмі, антитеоретизмі. Постмодерністський текст, виходячи з цієї настанови, характеризується інтертекстуальністю, іронією, «метамовною грою». У своїх міркуваннях Ж. Дерріда і Ж.-Ф. Ліотар утворюють «країну дискурсів», яка постає суцільною метафоризацією та інтерпретацією тексту. Це призводить до втрати тієї межі, котра відокремлює серйозне теоретичне міркування від естетично-художніх екстравагантних мовних ігор. Мова філософії наближається до літературної мови, усуває міф про необхідність застосування категоріального апарату, формує багатовимірний смисловий простір – «текст без меж» [7, 307].

Модель пізнання реальності, запропонована філософами-постмодерністами – безперервна варіативність мислення. У цій ситуації постає проблема легітимації наукового знання. Легітимація, з точки зору Ж.-Ф. Ліотара, є процесом, у результаті якого тому, хто трактує науковий дискурс, дозволено встановлювати певні умови для того, щоб те чи інше висловлювання складало частину цього дискурсу і могло бути прийняте до уваги науковою спільнотою. Проблема легітимації в тому, що наукове знання – це ще «не все знання, воно завжди конкурувало, конфліктувало з іншим видом знання, котре ми будемо називати для простоти наративом» [8, 473]. Це зовсім не означає, що наратив може отримати «гору» над науковим знанням, але його модель пов'язана з ідеями внутрішньої рівноваги і товариського відношення (*conviviality*), порівняно з яким сучасне наукове знання «не конкурентне», особливо якщо воно повинно підлягати

«екстериоризації» стосовно до «знаючого» і ще більш сильному, чим раніше, «відчуженню» від своїх «користувачів» [8, 474].

Основним засобом реалізації принципів нового мислення в постмодернізмі виступає деконструкція. Смысл деконструкції як особливого способу мисленнєвої діяльності і специфічної методології полягає у виявленні внутрішньої суперечності філософського або літературного тексту, віднайдені в ньому прихованих і непомітних для самого автора «залишкових смислів», що залишилися в спадок від дискурсів і практик минулого. Вони «закріплені» в мові у формі неусвідомлених мисленнєвих стереотипів, які в свою чергу так само несвідомо і незалежно від автора тексту трансформуються під впливом мовних «кліше» його епохи [7, 306].

У постмодерністському мисленні, враховуючи його трансформації, деконструкція і надалі залишається вихідною, базовою категорією. Сама по собі деконструкція як інструмент мислення ніколи не виступає як чисто технічний спосіб аналізу, а завжди постає як своєрідний пізнавальний імператив створення нової реальності – соціальної, культурної тощо. У цьому плані стратегії постмодерного мислення стверджують переважно свій погляд на суспільство, а не те, яким воно є. Постмодерністи ні на чому не наполягають, але хочуть, щоб суспільство не заважало їм в самореалізації своїх ідей. Стосовно сучасного, або «постсучасного суспільства», то воно представляє інтерес для модернізаційних теорій, які прагнуть врахувати еволюцію Заходу по шляху вдосконалення, оскільки конструкт «постсучасного суспільства» об'єднує, «конвергує протилежності традиційного і сучасного суспільства: традицію та інновацію, релігійність і секуляризм, демократію і авторитаризм, індивідуальність і колективізм, цілераціональність і ціннісну раціональність» [9, 13].

Як показує практика, постмодерністська філософія деконструє традиційні підходи до визначення стратегій мислення і подальшого розвитку суспільства, акцентує увагу на тому, що всі концепції, які прагнуть визначити сутність і зміст сучасності, прагнуть до накопичення «банку даних» про нинішні і майбутні трансформації цивілізації. Підкреслення значення творчості замість праці, розриву високопрофесійних еліт з масами, змін соціальної структури, переходу від речової (предметної) форми власності до фінансово-цифрової, електронної, яка зберігається в банках, засвідчують, що в сучасному світі відбулися настільки важливі переміни, що жодна з класичних і некласичних доктрин і стратегій мислення вже не придатні для того, щоб представляти, репрезентувати функціонування, а тим більше розвиток сучасного суспільства в поліфонії його модифікацій. В їх

контексті народжуються нові підходи і теорії, адже зміна світовлаштування і устрою не може бути витлумачена в контексті традиційної методології. Постмодерн і його філософія – не стільки характеристика певного суспільства, скільки культурна й інтелектуальна реакція на суспільний стан, в якому відбуваються трансформації людини, перехід від діючого, автономного, мислячого індивіда до людини «масової», котра втратила роль суб'єкта суспільного розвитку. Окремий індивід перестав мислити себе самостійним суб'єктом соціальної дії, свідомо контролювати всю суму зовнішніх обставин, що і фіксується в свідомості людини епохи «пост», а також в стратегіях мислення і пізнання.

Діалогічність, культурна поліфонія, плюралізм сучасного західного суспільства створили передумови для вироблення радикальної мисленнєвої стратегії розуміння історії і соціуму. В рамках цієї стратегії сформульована основна вимога постмодернізму до історії: у неї немає єдиної основи, і тому одиничне подавляє універсальне, загальне, що і стало основою для вироблення поглядів на суспільство. Сучасність є епохою «гіперконформізму», яка знищує всі закони, принципи і апіорні схеми історії, їх місце займає «суспільство спектаклю». Хід історії, як і соціальні зв'язки, наповнюється новими смислами, що вимагає переосмислення як історії, так і суспільства. Історія постає як «м'яка», міжсубстанціональна, міжструктурна реальність (думати про минуле, а не досліджувати його) з домінуванням комунікативного фактору. Зростання, збільшення «поверхневого» рівня, «нарцисизму теперішнього», «одночасність різночасового» створює відчуття «кінця історії» (М. Фуко), «кінця соціальності» (Ж. Бодрійяр). Нова епоха нічим не зобов'язана попередній і нічого не може передати наступній, оскільки заснована на «радикальній первинності» [7, 308].

Постмодерністи демонструють радикальне несприйняття соціальної організації, заперечення можливості бути відповідальною за свої дії, її нездатності протистояти могутності надособових структур. Основний лейтмотив – звільнення від гніту влади, традиційних ціннісних регулятивів, звичних норм, правил і соціальних залежностей. Для людини епохи Постмодерну, зазначає Ю. Крістева, характерним і визначальним є буття в умовах «полілогу», плюральності соціальних, культурних та пізнавальних практик. Суть, звичайно, полягає не в тому, щоб повернутися до «*cogito*» модерної думки, де це поняття означало «самоочевидний мислячий суб'єкт», а в тому, щоб «висвітлити» його «забуте» лице, його надмірну, невизнану сутність, яка є далекою від «примирливого образу самості». Потрібно

враховувати і те, що через проблему «Іншого» суб'єкт може усвідомити власне «его» і трансцендувати своє «Я» у безмежне поле людської культури і соціальності [5, 112].

Показовою для постмодерністського мислення є антиперсоналістична тенденція, найбільш помітна у сучасній французькій філософії. Власне людини як такої, на думку постмодерністів, взагалі не існувало, оскільки вона була «продуктом різноманітних ідеологій і практик» [5, 111]. Така позиція обумовлена зокрема позицією Ж. Дерідди, який подібно до М. Гайдеггера, тримає перед очима образ «цілісності Заходу», якому протиставляється «його Інше», яке сповіщає про себе через «радикальні потрясіння»: по-перше, економічні та політичні – через нові констеляції між Європою і «Третім світом»; по-друге, метафізичні – через кінець антропологічної думки. Людина, як «буття-до-смерті», завжди жила з передбаченням свого «природного кінця». Але тепер мова йде про кінець її «гуманістичного саморозуміння: у безродинному нігілізмі сліпою блукає не людина, але сама людська сутність» [2, 159].

Різноманітні витлумачення ідеї «втрати суб'єктивності» на противагу домінуванню суб'єкта у модерновій традиції є однією з прикметних особливостей постмодернної філософії. Для неї людина, її свідомість завжди залежали й залежать від соціальних, мовних і психофізіологічних структур. Ось чому ідея «смерті людини» і набула такого розголосу. Разом з тим некоректно витлумачувати ідею «смерті людини» як осереддя образу людини епохи Постмодерну. Скоріше ця ідея є певною «інтелектуальною провокацією», епатажем модернового уявлення «одномірної людини» і «логічним містком» для досягнення розмаїття і багатства дійсного світу людини. І якщо пізній Ж. Дерідда закликає повернутися до проблеми «фрагментарної особистості», то відомий постмодерніст П. Козловські взагалі вважає цілісність людини автентичним виявом постмодерного світосприйняття. На його думку, «сама людина є моделлю для пізнання світу» [5, 111].

Творці наукового мислення ставили перед собою завдання навчити людину орієнтуватися в оточуючому світі (пізнати природу), щоб в кінцевому рахунку, підкорити його собі (оволодіти природою). Зокрема Ф. Бекон, розмірковуючи про призначення людського (наукового) мислення, писав: «Будова нашого світу і його порядок являє собою певний лабіринт для споглядаючого його людського розуму, який зустрічає тут повсюдно стільки заплутаних доріг, стільки оманливих подібностей речей і знаків, стільки складних петель і вузлів природи... Потрібно спрямувати наші кроки... по конкретному правилу зробити безпечною всю дорогу, починаючи від перших

сприйняттів і почуттів..., необхідно увести кращий і більш досконалий ужиток людського духу і розуму» [1, 68-69]. Таке використання «людського духу і розуму» знайшло свій вираз в науковому стилі мислення, на базі якого створена сучасна техногенна цивілізація.

В епоху Модерну сконструйоване за допомогою наукових понять мислення пропонує проект розумно влаштованого світу, в якому буде легко жити, діяти і досягати бажаних результатів. Постмодерністи поставили питання про те, яким повинно бути сучасне мислення, здатне «схопити» основи і параметри нового світу. Зокрема Ж. Дельоз звернув увагу на той факт, що мислення не потрібно ототожнювати з «впізнанням» та «ідентифікацією», відповідно до виробленого у філософії його традиційного образу. Але мислення – це насамперед «творчість», «зустріч з новим», «подолання себе». Виходячи з цієї позиції, Ж. Дельоз пропонує розрізнити два види речей: ті, які не зачіпають мислення, і ті, які змушують мислити. «Перші – об'єкти впізнання. Мислення і всі його здатності можуть знайти тут повне застосування; мислення може працювати, але ця стурбованість і застосування не мають нічого спільного з розмислом. Мислення наповнено тут тільки своїм власним образом... Умови справжньої критики справжнього мислення однакові: зруйнування образу мислення – як власного допущення, генези акту розмислу в самому мисленні. В світі є те щось, котре змушує мислити. Це щось – об'єкт зустрічі, а не впізнання» [4, 181]. До того часу, поки «мислення обмежується допущенням своєї «доброї природи» і «доброї волі» у формі буденної свідомості (*ratio, cogitatio natura universalis*), воно взагалі «не мислить, постаючи полоненим суспільної думки, що застигла в абстрактній можливості. Мислення мислить лише примусово, змушене зустрічати те, що «змушує замислитися», того, що потрібно обдумати» [4, 181-182].

Для М. Фуко, як і для М. Гайдеггера, «істинне мислення» – це кожного разу нове мислення, правильна думка робить неможливим думати «по-старому». Взагалі для М. Фуко мислення виступає в якості тієї опори, завдяки якій людина може змінити себе, перетворити, вивести за межі соціальної та історичної обумовленості [10]. Мислення – це глибинні структури свідомості і мови, це непослідовність зовнішніх дій.

Сучасна епоха, в яку разом з європейським вибором входить Україна, по-перше, формує нові, свої імперативи мислення; по-друге, вона вимагає свого осмислення. Але це осмислення можливе тільки засобами мислення, здатного обробляти величезний, динамічний, мінливий і надзвичайно насичений інформацією потік. Для розуміння

потрібно виходити на глибинні структури буття, вияснення причин, енергій руху сучасної епохи.

Періодично в розвитку мислення і способах побудови знання виникають ситуації, що вимагають «зупинки мислення, думання», створення «машин мислення» (І. Кант). Фактично такі «машини» перевідтворюють існуючу реальність. Але як епоха Постмодерну, так і сучасне мислення не можуть бути «втиснуті» ні в які «мисленнєві машини». Людині сьогодні потрібні не «машини-мислення», що працюють подібно до алгоритмічних ЕОМ, а такий мисленнєвий інструментарій, який дозволяв би евристично осмислювати динамічну, мінливу реальність і адекватно діяти у відповідності з нею.

Заслуга постмодерністів полягає в тому, що вони навчили розрізняти мисляче і розумне. Вони показали, що розумне – не означає мисляче. А мислити – не означає бути розумним. Хто хоче мислити, той повинен перестати грати в класику, міркуючи про сутності, закони, субстанції тощо. Не основи, а межі можливого цікавлять людство сьогодні. «Те, що є», на межі перестає бути тим, «чим воно є». У просторі межі (помежовості) мислення носять не понятійний, а парадоксальний характер. Тут неможливо зберегти «ясним» погляд суб'єкта. Тут немає ні істини, ні заблудження. Наблизившись до межі можливого, не можна слідувати логіці «бінарних відносин», не можна підкорятися «ап'юріорним настановам розуму» [3, 91]. Постмодернізм в цьому контексті не мода, а сміливий жест європейських інтелектуалів, який відкрив новий горизонт мислення.

Висновки. Мислення було і залишається складним процесом. Свобода, сміливість і справедливість – головні якості мисленнєвого процесу, яких вимагає від людства сучасна епоха Постмодерну. Деконструкція традиційних теоретичних положень і цінностей виводить науку, політику, мистецтво, освіту на принципово новий рівень. Його сутність важко вловлюється, «схоплюється» засобами звичного наукового дискурсу, котрий сформувався у вимірах як стабільного суспільного світового порядку, заснованого на концепції «прогресу», так і на впевненості в необхідності і можливості об'єктивного знання. У подальшій перспективі постсучасне (постмодерне) суспільство, котре є інформаційним, постіндустріальним, постеконічним, своїм основним ресурсом визначає інформацію і знання. Ці ресурси унікальні, не відтворювані, а в масовому масштабі не можуть бути результатом примусу. Вони можуть бути лише осмислені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бэкон Ф. Великое восстановление наук // Сочинения в 2-х т. – Т.1. – М.: Мысль, 1971. – 590 с.
2. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну. – К.: Четверта хвиля, 2001. – 424 с.
3. Горюнов И.А. Информационные ресурсы и мыслительные процессы эпохи Постмодерна // Философия хозяйства. – 2007. – № 1 (49). – С. 85-93.
4. Делез Ж. Различие и повторение. – СПб.: ТК «Петрополис», 1998. – 384 с.
5. Загороднюк В. Модерний та постмодерний образ людини / В. Загороднюк // Філософські діалоги. Філософія. Культура. Суспільство. – К.: Ін-т ім. Г.С.Сковороди, 2015. – С. 106-115.
6. Ковадло Г. Суб'єктивний досвід у феноменологічних дослідженнях та пошуки і ідентичності // Філософські діалоги'2018 // Філософія. Культура. Суспільство // Зб. наук. пр. – К.: Інститут ім. Г.С. Сковороди, 2015. – С. 61-74.
7. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум. – К.: Книга, 2006. – 432 с.
8. Лиотар Ж.-Ф. Состояние Постмодерна // Всемирная философия. XX век. – Мн.: Харвест, 2004. – С. 466-475.
9. Трансформации в современной цивилизации: постиндустриальное и постэкономическое общество // Вопросы философии. – 2000. – № 1.
10. Фуко М. История безумия в классическую эпоху / М. Фуко. – СПб.: Университетская книга, 1997. – 576 с.

Гальченко М. Интеллектуальный вызов постмодернизма: от деконструкции к «новому мышлению».

В статье исследуется проблема современного мышления, представленного философией постмодернизма, одним из важных методов которой является деконструкция. Деконструктивный анализ мышления дает возможность создать представление о современном обществе, человеке и их модификации. Согласно антиперсоналистической тенденции человек является «фрагментарным», продуктом различных идеологий и практик. Для философов-постмодернистов истинное мышление – это каждый раз новое мышление, это глубинные структуры сознания и языка.

Ключевые слова: философия, мышление, постмодернизм, деконструкция, субъективность, плюрализм, дискурс.

Halchenko M. Intellectual challenge of postmodernism: from deconstruction to «new thinking».

The article deals with the problem of contemporary thinking, presented by the philosophy of postmodernism, one of the important methods of which is deconstruction. Deconstructive analysis gives an opportunity to create an idea of contemporary society, a person and their modifications. According to the anti-personalized tendency, a person appears to be «fragmentary», a product of

various ideologies and practices. For postmodern philosophers, true thinking is every time a new way of thinking, this is the deep structure of consciousness and language.

Key words: philosophy, thinking, postmodernism, deconstruction, subjectivity, pluralism, discourse.

Хромець В.

ПОШУКИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИРІШЕННЯ ВИЗНАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОСВІТНЬОЇ ТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ДУХОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дискримінаційні процеси, яких зазнавали духовні заклади вищої освіти, тривали в радянський час, і це потребувало свого виправлення у Незалежній Україні. Активізація нормотворчих та суспільно-наукових процесів у 2012-2013 роках призвела до значних зрушень у цій сфері. Робота Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти та ініціативної групи з вирішення цього питання мали ряд успішних дій, що в майбутньому призвело до прийняття ряду нормативно-правових актів щодо ліквідували дискримінації духовних закладів вищої освіти. Ці аспекти і розглянуті у запропонованій статті.

Ключові слова: духовний заклад вищої освіти, богословська освіта, ліцензування, акредитація.

Розвиток суспільно-політичних та гуманітарних процесів в Україні став індикатором та активізував ряд процесів. Незалежність України, її європейський вибір сприяють вирішенню ряду питань, які перебували осторонь та потребували свого невідкладного вирішення. Утиски та дискримінації, яких зазнавали релігійні структуру різних напрямів, були в радянський час, а в Незалежній Україні такого не повинно було бути, і це потребувало свого вирішення в оперативному та близькому майбутньому. Кооперація та зусилля ряду науковців, суспільних та, звичайно, релігійних діячів і прийняття політичних рішень у цій сфері створили нові умови та сферу функціонування для духовних закладів вищої освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Функціонування духовних закладів вищої освіти в радянський час було дуже обмеженим, релігійні організації зазнавали утиску та дискримінації. Ця тематика в контексті сучасного стану та розвитку